

MANUEL
MOLINS
TEATRE COMPLET
1

Introduccions:
FRANCESC FOGUET
SIMONA ŠKRABEC
MANUEL MOLINS

institutió
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació
VALENCIA, 2019

COL·LECCIÓ «TEATRE»

Vinyeta de la coberta:
Arlequí amb barretina, adhesiu
de la campanya «El teatre també és nostre»,
autor desconegut, ca. 1975

Edició composta amb les tipografies Bodoni i Aster, impresa sobre paper Biblioprint de 60 g/m² de Miquel y Costas per a l'interior, i Conqueror comú, verjurat, de 300 g/m² per a la coberta

© 2019, de la introducció: Francesc Foguet Boreu

© 2019, de la introducció: Simona Škrabec

© 2019, de la introducció: Manuel Molins

© 2019, Manuel Molins Casaña

© 2019, d'aquesta edició:

Institució Alfons el Magnànim
Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació
Corona, 36 — 46003 València
Tel.: +34 963 883 169
contacte@alfonselmagnanim.com
www.alfonselmagnanim.net

ISBN: 978-84-7822-000-0 (Volum I)

ISBN: 978-84-7822-000-0 (Obra completa)

DIPÒSIT LEGAL: V. 0.000 - 2019

Maquetació: Arts Gràfiques Soler, S.L. — València

Impressió: Martín Gràfic — València

ÍNDEX VOLUM I

	<i>Pág.</i>
INTRODUCCIONS	
<i>Molins íntegre</i> , per Francesc Foguet i Boreu	11
<i>El paradís esgarriat</i> , per Simona Škrabec	81
<i>Carta (deguda) a William Shakespeare</i> , per Manuel Molins	101
CICLE DE L'ALTRA MEMÒRIA	
Dansa de Vetlatori	135
Quatre històries d'amor per a la reina Germana	201
Focs de Vellut	265
Joan Joan	317
Josep Renau: tots els colors del roig	409
Crònica especial	505
EUROPA, POLÍTICA I ART	
Abú Magrib	575
Elisa	663
Combat (l'última cinta de Maria Callas)	721
Bagdad (dones al jardí)	771
Dones, dones, dones	823
Blut und Boden (Sang i Pàtria)	867
Déus, dies i treballs	945
Orgia a San Domino	1009
Laocont i fills (la gran empresa de Catalunya)	1075
Poder i santedat (els àngels de Sodoma)	1171

INTRODUCCIONS

MOLINS ÍNTEGRE

FRANCESC FOGUET I BOREU

Les múltiples facetes de l'obra teatral i assagística de Manuel Molins es resisteixen a les classificacions i als esquemes closos. La inquietud, la recerca i el compromís podrien definir-ne alguns dels topants més aparents, però també caldria destacar la seva voluntat revulsiva i transgressora. El teatre de Molins, com el seu assaig, té el do de convidar a pensar altrament, de commoure les consciències satisfetes, de fondejar les profunditats més inaudites. No és un dramaturg de registres únics, ni de comoditats estètiques. Ni tampoc estem davant d'un artista adscriuible a ideologies tancades ni a grups de poder. Polièdrica, complexa i transparent, inconformista i ex-cèntrica, el conjunt de la seva obra teatral i assagística —per primera vegada reunida en diversos volums— configura l'excel·lent vastitud temàtica i estilística d'un dels dramaturgs més sòlids i brillants de l'escena contemporània dels Països Catalans.

UN *HOMO THEATRALIS*

Manuel Molins i Casaña nasqué a Montcada (comarca de l'Horta Nord) el 18 de març de 1946, fill de Francesc i Maria. D'origens humils i republicans, la seva família es traslladà aviat al poble veí d'Alfara del Patriarca, on féu els estudis primaris al col·legi públic, on inicià la seva trajectòria teatral i que considera el seu veritable poble. El 1959, ingressà al Seminari Metropolità de València, a Montcada, un dels centres docents de futurs sacerdots que més es preocupà, tot i les limitacions del franquisme, per una formació cultural, artística i intel·lectual.

al dels interns. Al seminari, tingué l'oportunitat de descobrir l'obra dels escriptors Franz Kafka o T. S. Eliot, dels dramaturgs William Shakespeare o Eugène Ionesco, i dels directors cinematogràfics Grigori Kóztintsev, Luis García Berlanga, Juan Antonio Bardem, Manuel Summers, Miguel Picazo, entre d'altres. Hi pogué gaudir, primer com a espectador i després com a impulsor, de les activitats musicals, literàries, pictòriques, cinematogràfiques i teatrals que s'hi duïen a terme. Per encàrrec del rector Antonio Rodilla, el jove Molins assumí la programació de les exposicions de pintura que s'hi organitzaren i que es convertiren en un punt de referència de l'art modern valencià. Només cal tenir present que hi arribà a exposar, amb polèmica inclosa, l'Equip Crònica.

Amb la complicitat també del rector Rodilla, el 1965 Molins creà el Teatro Estudio del Seminario, que abans de programar espectacles emprengué una feina prèvia de formació i documentació a partir de la lectura de revistes especialitzades (*Primer Acto, Yorick, Sipario, Theater Heute...*) per ampliar els seus coneixements literaris i teatrals amb la descoberta d'una àmplia nòmina d'autors com ara Henrik Ibsen, August Strindberg, Luigi Pirandello, Paul Claudel, Georges Bernanos, Ernst Toller, Bertolt Brecht, Jean-Paul Sartre, Samuel Beckett, Arthur Adamov, Eugène Ionesco, Jean Genet, Max Frisch, Albert Camus, Peter Weiss, Friedrich Dürrenmatt, Tankred Dorst, Alfonso Sastre o Sławonir Mrocek. Sense oblidar els inevitables clàssics espanyols: Cervantes, Lope de Vega, Tirso de Molina, Quevedo o Calderón de la Barca. I també Ramón María del Valle-Inclán, Federico García Lorca, Miguel de Unamuno i Antonio Buero Vallejo, entre d'altres.

Amb la seva promoció de seminaristes, Molins hi dirigí un *Rey Lear*, assessorat per The Mangold Institute de València, i hi promogué recitals de poetes de postguerra (José María Valverde, Blas de Otero o Gabriel Celaya) i, el 1965, la dramatització de *Llanto por la muerte de Ignacio Sánchez Mejías*, de Federico García Lorca, amb música de Raimon. Liderant el

Teatro Estudio del Seminario, dugué a escena un dels espectacles més trencadors que s'estrenaren al centre: *La Anunciación a María*, de Paul Claudel, el 4 de desembre de 1966, presentada més tard a l'església gòtica de Santa Caterina de València. Durant el curs 1967-1968, muntà el primer text escrit per ell: *Arlequines sin eco*, en què apostava pel diàleg entre religions i cultures prenent com a referents simbòlics els arlequins picassians. En el curs següent, el 1968-1969, també dirigí l'espectacle *Estamos todos implicados*, un collage de textos diversos (de l'Antic Testament i els Evangelis a León Felipe) que reflexionava sobre la pròpia formació i l'espiritualitat rebuda al seminari i que partia d'un text anterior preparat amb els companys del Grup 49 sota el títol d'*Investigación sobre la violencia* (precedent de *Dies Irae*).

El decalatge cada vegada més gran entre les expectatives que havia generat el Concili Vaticà II i la involució que s'albirava en el si de l'Església catòlica més els canvis socials que, a despit de la dictadura franquista, es produïen a fora també es féu notar a dins del seminari. La primavera del 1968, hi emergí un corrent crític del qual Molins participà activament. Al març del 1969, els estudiants de teologia convocaren una vaga, originada per les discrepàncies entre els jerarques eclesiàstics i els alumnes sobre el paper que havien de tenir els sacerdots en la vida pública. La crisi provocada conduí a la substitució del rector Rodilla, valedor de l'activitat cultural del seminari, l'estiu del 1969. Tots aquests factors, ultra motivacions estrictament personals, abocaren el jove Molins a deixar el Seminari Metropolità de València l'estiu del 1970, després d'onze anys de viure-hi amb plenitud l'estudi, la cultura i l'espiritualitat. Així, doncs, abandonà els estudis d'Humanitats i Teologia que cursava com a seminarista per buscar feina i estudiar a la Universitat de València, tot dedicant bona part del seu temps de lleure al teatre.

Com havien fet altres companys, Molins decidí marxar a estudiar a la Universitat Pontifícia de Sant Tomàs d'Aquino a Roma, coneguda com l'Angelicum, on en dos cursos (1973-

1975) féu els cinc de la carrera de Filosofia i Lletres amb un expedient brillant. Ho facilità l'opció que aquesta universitat oferia als estudiants d'organitzar-se el pla d'estudis —en assignatures i seminaris troncats— d'acord amb els seus interessos. S'hi llicencià amb una tesina sobre l'estètica neomarxista (György Lukács, Roger Garaudy, Louis Althusser, Karel Kosík). Després, Molins convalidà els estudis a la Universitat de València on es llicencià en Filosofia i Lletres el 1975.

A l'Angelicum o a la Gregoriana, Molins hi seguí seminaris que l'impressionaren positivament com els del dominicà Ambrose McNichols sobre *Història i consciència de classe*, de György Lukács, o conferències com la de Pedro Laín Entralgo sobre Charles Baudelaire i *Els paradisos artificials*. A més a més, a la capital italiana, en plena efervescència creativa, seguia les actuacions del grup La Comuna de Dario Fo i Franca Rame, assistia a les activitats de la llibreria Uscita, presenciava la reposició de *L'opera da tre soldi*, de Bertolt Brecht, dirigida per Giorgio Strehler i interpretada per Domenico Modugno i Milva, o s'embadocava amb les estrenes de films de Federico Fellini, Pier Paolo Pasolini o Luchino Visconti. Pogué també veure l'estrena de *Nocte di Guerra al Museo del Prado*, de Rafael Alberti, dirigida per Ricard Salvat, al teatre Belli, i conèixer personalment el poeta gadità i la seva companya María Teresa León.

En paral·lel als darrers anys com a seminarista, el febrer del 1968, juntament amb altres companys, Manuel Molins funda a Alfara del Patriarca el Grup 49, una associació cultural nascuda com a resposta al control i les pressions religioses del fonamentalisme catòlic local i, en termes generals, a la repressió i l'ofec del franquisme. Amb el mestre i amic Ismael Blasco al capdavant, la nova entitat aspirava a programar, amb més marge de maniobra, música, conferències, exposicions, lectures i sessions de ball. La secció teatral prengué embranzida pròpia fins al punt de donar nom al col·lectiu teatral homònim, batejat amb el número 49 pel nombre de joves membres que assistiren a l'acte constituent de l'associació. Pocs mesos més tard, a París es pro-

duí l'esclat del Maig del 68, del qual Molins no s'assabentà fins al juny, per un company que estudiava música a la capital francesa. Per tant, la creació del Grup 49 era impulsada per la dinàmica interna d'una joventut —ben descrita per Maria Aurèlia Capmany a *La joventut és una nova classe?* (1969)— que canalitzava a través del teatre la seva oposició a l'*statu quo*.

El Grup 49 esdevingué un dels col·lectius més fecunds i inquietos del teatre independent valencià, un moviment que significà un punt d'inflexió estètic i lingüístic en l'escena del país. Per a Molins (2017: 123), la lectura de *Llengua, literatura, història* (1968), primer volum de les Obres Completes de Joan Fuster, suposà una sacsejada transcendental, envigorida tres anys més tard amb el tracte sovintejat amb l'homenot de Sueca, perquè li féu descobrir que la llengua que parlava en privat i que era oficialment minoritzada i prohibida pel règim franquista tenia «una dimensió pública, amb una ductilitat, un ritme i uns colors únics per vehicular idees i sentiments universals». En aquest sentit, l'escriptura del cicle «L'altra memòria» —iniciat amb *Dansa de vellatori* (1971)— era induïda per la necessitat no tan sols d'oferir una mirada *fusteriana* sobre la història dels valencians en el marc dels Països Catalans, sinó també de fer una immersió íntima en les vicissituds històriques de la llengua dels seus pares, amics i poble.

Amb el temps, el Grup 49 es proposà de crear un estil propi, bo i superant la castellanització imposada i assumint de manera gradual la llengua catalana com a objecte estètic i la llibertat i la diversitat culturals com a ideologia natural, uns pressupòsits que topaven irremeiablement amb la dictadura franquista. En una primera etapa, més acostada a la línia de teatre de «cámara y ensayo» per imperatius de la legalitat vigent, estrenà obres de Bertolt Brecht (*Muerte de un pescador*, adaptació d'*Els fusells de la senyora Carrà*, 1968), Ricardo Talesnik (*La pereza*, 1969), Fernando Arrabal (*Espectáculo Arrabal*, integrat per *Fernando y Lis* i *Los dos verdugos*, 1969) o Ramón María del Valle-Inclán (*La rosa de papel*, 1973). A més, dugué a l'escena

un seguit d'espectacles que revisaven la tradició del teatre religiós: *Ciclo de Pasión* (1970), que aplegava *Auto de la Pasión*, de Lucas Fernández, i *Viacrucis*, de Gerardo Diego, i *Auto de los cantares* (1972), de Lope de Vega. Un tercer bloc del seu repertori fou el constituït per dramatúrgies escrites pel mateix Molins a partir de processos de creació col·lectiva de textos no específicament teatrals: *Investigación sobre la violencia* (1968), un collage de poesia de diversos autors castellans que, com un autèntic *work in progress*, esdevingué *Matías Calvero* (1969) i, finalment, *Dies Irae* (1969). Després de representar-se clandestinament, perquè l'espectacle fou censurat i perseguit, arribà a Madrid gràcies als contactes del jove Manuel Aznar Soler.

En la temporada 1970-1971, el Grup 49 impulsà, juntament amb El Rogle, una enquesta adreçada als grups valencians per radiografiar la situació en què es trobaven. Els seus resultats es comentaren en la primera Assemblea de Grups de Teatre Independent, convocada pel mateix Grup 49, que tingué lloc a València el 1972. Aquesta entitat fou la gènesi de la constitució, el 1976, de l'Assemblea de Grups de Teatre al País Valencià, creada per coordinar els grups i promoure'n la programació.

La segona etapa del Grup 49 s'inicià amb l'estrena d'una de les peces de més ressò de la companyia, *Dansa de vetlatori (País Valencià, 1693-1707)* (1971/1975), el text que enceta l'Obra Completa. Amb escenografia de Vicent Ros i vestuari de Manolo Valdés i Rafael Solbes (Equip Crònica), l'espectacle assolí més de cent representacions per tot el País Valencià i inaugurà el cicle «L'altra memòria», un seguit de textos que aborden críticament períodes i fets significatius de la història pròpia per restituir les senyes d'identitat, llengua i cultura dels valencians. *Dansa de vetlatori* fou presentat a la Universitat Catalana d'Estiu de Prada de Conflent i havia de viatjar també a Barcelona, de la mà de Carles Jorge, productor i membre del primer Teatre Lliure, però la invitació hagué de suspendre's per raons administratives.

Mentre representava *Dansa de vetlatori*, el Grup 49 es posà a treballar, a petició de Vicent Andrés Estellés, en *Crònica espe-*

cial (1975), un text de Manuel Molins sobre la postguerra valenciana a partir de poemes d'Ausiàs March i del mateix autor de *Llibre de meravelles* que la censura prohibí sense pal·liatius. Arran d'això, a instàncies de Molins, Estellés els lliurà dues peces que guardava al calaix dels inèdits: *Oratori de Josep Ribera a Nàpols* i *Oratori per la mort de Víctor Jara*. Amb aquest darrer, més una selecció de les èglogues estellesianes, el Grup 49 confeí un nou espectacle, *Vaixell de boira*, que la censura tornà a prohibir el 1976, en plena «transició».

Malgrat les dificultats del període transitiu, el Grup 49 estrenà encara la peça curta de cabaret *La Nineta* (1977), del mateix Molins, que es representà, a més d'altres indrets, en algunes de les festes dels partits valencianistes de l'època. Dos anys més tard, el Grup 49 estrenà *Joan Joan* (1979), una altra peça del cicle «L'altra memòria» que, amb música d'Al Tall i del mateix Molins, fou interpretada per aquest conjunt valencià de música d'arrel tradicional i la veu d'Empar Torres, i que, de manera inesperada i sorprenent, tingué moltes dificultats amb la censura postfranquista. Poc després, muntà *Calidoscopi* (1979), una proposta plàstica i poètica de nou amb poemes d'Estellés, textos del mateix Molins i música d'Enric Murillo. Amb diversos dels seus espectacles, el Grup 49 recorregué la geografia valenciana i algunes ciutats de l'Estat espanyol.

En coherència amb la voluntat de recuperar la llengua i la cultura valencianes, el Grup 49 treballà per bastir una base dramàtica que combinés els elements tradicionals —com el sainet— i la memòria històrica del País Valencià amb les avantguardes teatrals (sobretot, Brecht i Beckett). A la manera de l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, fundada per Ricard Salvat i Maria Aurèlia Capmany a Barcelona, tot i que amb recursos més modestos, el Grup 49 volgué pal·liar les mancances de la formació institucional programant sessions de lectura i comentari de textos teatrals, història del teatre i de l'espectacle, cos, veu, improvisació, etcètera, plantejades en forma molt oberta entre els mateixos membres del grup o amb col·laboradors ex-

terns. A més de Molins i altres companys d'aventura, algunes d'aquestes sessions foren preparades per l'actriu Amparo Juan o la soprano Dolors Cortès Ayats. Com a *alma mater* del grup, Molins participà, convidat pel grup Los Goliardos de Madrid, en el convuls I Festival Internacional de Teatre Independent de Donostia el 1970 i en altres encontres similars.

Durant la dècada del 1970, després d'assistir com a oient a les classes del vell Conservatori de València, on no trobà l'estímul que necessitava, Manuel Molins decidí orientar la seva formació teatral per camins no reglats fent cursos i seminaris amb professors de la Real Escuela Superior de Arte Dramático de Madrid o de l'Institut del Teatre de Barcelona, a la Universitat Catalana d'Estiu de Prada de Conflent, al Col·legi Major Lluís Vives de València, amb la professora Carol Rosenfeld de l'HB Studio a Barcelona o amb l'actor i director John Strasberg, i així mateix, viatjant per veure teatre a Barcelona, Madrid, Londres, Berlín, París o Avinyó. Una altra font de coneixement d'aleshores foren els dos volums d'*El teatre contemporani*, de Ricard Salvat, publicats el 1966, i les revistes especialitzades *Primer Acto* de Madrid, *Yorick* de Barcelona, *Sipario* de Milà i *Theather Heute* de Hannover. Són anys de lectures i viatges, de sadollar-se de coneixements i experiències, de lluir llibres de Brecht com a estendards.

En paral·lel a l'època de consolidació del Grup 49 com a companyia de teatre independent, Manuel Molins es féu càrrec de la gestió i programació de la Sala Studio S. A., una iniciativa d'un grup de joves advocats que es proposava dinamitzar culturalment la ciutat de València. Entre 1971 i 1973, hi programà actuacions d'alguns dels representants del nou moviment de la música popular i la cançó d'autor com ara Raimon, Quico Pi de la Serra, Lluís Llach o Elisa Serna, entre d'altres. La Sala Studio acollí també l'exhibició d'espectacles alternatius com ara *El pupilo quiere ser tutor*, de Peter Handke, *Informe para una academia*, de Franz Kafka, o *El concierto*, de Juan Guerra, interpretat per Lola Gaos.

Un dels darrers espectacles del Grup 49 fou *Quatre històries d'amor per a la reina Germana*, una obra que obtingué el premi

de teatre Ciutat d'Alcoi de 1981 i que s'estrenà el mateix any, al teatre Escalante, amb música d'Al Tall, escenografia i vestuari de Manolo Boix i coreografia d'Olga Poliakoff. Després de 13 anys d'intensa trajectòria, el Grup 49 plegà veles el mateix 1981 per la impossibilitat de convertir-se en una companyia professional en un context polític i teatral ben diferent del dels orígens. L'activitat del grup comptà amb una extensa nòmina d'integrants entre els quals podem destacar els noms de Maria Josep Albert, Maica Bernardino, Ismael Blasco, Josep Català, Manel Chaqués, Joan i Nati Collado, Pau Elvira, Albert Forner, Empar Giménez, Pepe Igual, Juli Leal, Josep Marí, Alfred Mayordomo, Toni Peix, Empar Puig o Josep Rigoberto. Eventualment, el Grup 49 disposà també de col·laboradors com ara els membres de l'Equip Crònica i Al Tall, Llorenç Barber, Manuel Boix, Enric Garcia o Enric Murillo, entre d'altres.

Un cop desaparegut el Grup 49, Molins diversificà la seva actuació pública, sense deixar d'escriure teatre, en diversos àmbits des dels quals intervingué activament en l'intent de crear un teatre públic valencià. El 1982 participà en la fundació de la revista *La Tramoia*, de la qual assumí la subdirecció i integrà també el consell de redacció. El mateix any prengué part en les primeres Jornades de Teatre a la Llotja de València sobre el passat immediat i el futur possible amb la ponència «Alternatives dramàtiques del teatre valencià dels anys setanta», en la qual, en plena «Batalla de València», defensà que el teatre de text valencià és el fet en «el bell catalanesc del món». Dos anys més tard, el 1984, s'incorporà en el primer Consell Assessor de Teatres de la Conselleria de Cultura promogut per Ciprià Ciscar i, posteriorment, en la Comissió de Dramatúrgia del Centre Dramàtic de la Generalitat Valenciana que presidí Antoni Tordera.

Durant tres cursos, de 1987 a 1990, Manuel Molins exercí de professor de dramatúrgia a l'Escola Superior d'Art Dramàtic (ESAD) de València. Becat per investigar les unitats mínimes del teatre des del punt de vista semiòtic, el 1987 féu una estada a l'Institut del Teatre de Barcelona, on treballà sota la

supervisió del professor Joan-Enric Lahosa. Juntament amb Pablo Corral i Gerard Collins, també professors de l'ESAD, organitzà cursos i tallers amb el mateix Lahosa i Pepe Estruch, professors de l'Institut del Teatre de Barcelona i de la RESAD, respectivament, per tal d'ampliar la formació dels actors i establir contactes professionals amb altres escoles teatrals. Aquesta vessant pedagògica, que havia encetat el 1975 amb classes de dramatització al col·legi del Pilar de València, tingué continuïtat més tard en diverses escoles de teatre privades com ara l'Estudio Dramático de Pablo Corral o l'Escuela Off, entre les més rellevants. Des del moment en què abandonà l'ESAD, combinà les classes de dramaturgia en diverses escoles amb la docència com a professor a l'Institut d'Educació Secundària Benlliure de València.

Manuel Molins compaginà aquesta intensa activitat professional en l'àmbit teatral amb l'escriptura de nombrosos textos durant les dècades dels vuitanta i principis dels noranta del segle XX, en què fa un pas més en la configuració del seu univers dramàtic, constituït bàsicament fins aleshores pels cicles «L'altra memòria» i «Trilogia d'exilis». A partir dels vuitanta i noranta n'amplia els cicles, tot renovant-ne les temàtiques i els enfocaments, amb «Llums i ombres valencianes», «Farses i metrofarses», «Europa, política i art» i «Mirades sobre Shakespeare». Alguns dels seus textos (*Ombres de la ciutat*, *Victòria Blanc*, *Centaures*, *Shakespeare (la mujer silenciada)*) són estrenats, com veurem amb més detall, en produccions del teatre públic valencià durant els primers anys de la dècada de 1990, però amb l'assalt del PP a les institucions valencianes el seu nom fou pràcticament vetat de les programacions oficials fins que el 2004 hi estrenà *Una altra Ofèlia*.

Una llista sumària dels textos estrenats i editats per Manuel Molins durant més de quatre dècades de dedicació teatral deixa entreveure l'abast i la diversitat del seu corpus. De *Dansa de vetlatori* (1974) a *Les veus de la frontera* (2017), el dramaturg valencià ha estrenat més d'una quarantena d'obres, entre peces

originals, versions, adaptacions i encàrrecs, bona part de les quals a València i, malauradament, comptadíssimes a Barcelona. A banda dels muntatges del Grup 49 ja esmentats, caldria destacar entre les estrenes de textos originals extensos: *Ombres de la ciutat*, pel Centre Dramàtic de la Generalitat Valenciana (CDGV), amb direcció de Frederic Roda, el 1991; *Victòria Blanc*, també pel CDGV, amb direcció d'Enric Benavent, el 1992; *Catalans salvatges*, un desafortunat muntatge de Focus, amb direcció de Jordi González, el 1993; *Centaures*, en versió reduïda, pels Teatres de la Generalitat Valenciana (TGV), durant el I Centenari d'Eduard Escalante, amb direcció artística del mateix Molins i direcció escènica de Vicent Genovés, el 1995; *Shakespeare (la mujer silenciada)*, també pels TGV, dirigit per Xavier Berraondo, el 1996; *Laberintos. Sobre el mito de Ariadna*, a la Sala Triángulo de Madrid, dirigit per Carlos Marchena, el 2002; *Una altra Ofèlia*, pels TGV, amb direcció també de Marchena, al Teatre Rialto, el 2004; *El ball dels llenquados / El baile de los lenguados / The Dance of Soles*, pel Teatro Off de València, amb direcció de Rafa Cruz, el 2005; *Els viatgers de l'absenta*, pel Teatre de Ponent de Granollers, amb direcció de Frederic Roda, el 2006; *Sabates de taló alt*, també al Teatre de Ponent, dirigit per Albert Mestres, el 2007; *Rosegó, el rodamón*, pel Jove Teatre Regina de Barcelona, dirigit per Maria Agustina Solé, el 2008; *Tango*, a la Sala Zircó de València, dirigit pel mateix dramaturg, el 2013; *Enoch Arden*, al Teatre Rialto de València, amb direcció de Rosana Pastor, el 2014; *El somriure del crim*, al Teatre Micalet de València, dirigit també per Molins, el 2014; *Shakespeare (la mujer silenciada)*, al Teatro Lagrada de Madrid, amb direcció de Miguel Flores, el 2015, i *Hamlet canalla*, per la companyia Teatre Micalet, dirigit per Joan Peris, el 2016.

Algunes de les seves obres han estat estrenades en escenaris europeus: *Tango*, en una versió de Dominic Keown, per la companyia Hands on Theatre Company de Liverpool, el 1992, i *Faites le 13*, en una traducció d'André Delmas, per la compa-

nyia La Gare au Théâtre de Paris, dirigida per Mustapha Aouar, el 2008. Com a lectures dramatitzades o *mise en espace*, la crítica Irène Sadowska donà a conèixer a París *La machine du doctor Wittgenstein* (2006) i *Skateboard* (2008), traduïdes també per André Delmas. A més, Molins és autor de diverses versions i encàrrecs per al teatre públic o per a companyies privades i grups d'aficionats com ara L'Horta Teatre, La Tarumba, Naná Teatro, L'Horabaixa Teatre o el Batà de Paterna, i també per a circuits alternatius com ara el Teatro Círculo de València o la sala Triángulo de Madrid.

Si deixem de banda les seves nombroses peces curtes, algunes de les quals foren recollides en el volum *Bullirà el món* (2007), Molins ha publicat des de *Dansa de vetlatori* (1978) fins a *Les veus de la frontera* (2017), la darrera fins ara, un total de vint-i-sis obres extenses, la majoria de les quals a les editorials valencianes Tres i Quatre i Bromera: *Quatre històries d'amor per a la Reina Germana* (1981), *Centaures* (1985), *Tango* (1985), *Ni tan alts ni tan rics* (1989), *Els viatgers de l'absenta* (1990), *Ombres de la ciutat* (1992), *Trilogia d'exilis*, que inclou *Diònysos*, *Els viatgers de l'absenta* i *La màquina del doctor Wittgenstein* (1999), *Shakespeare (la mujer silenciada)* (2000 i, en català, el 2010), *Abú Magrib* (2000), *Elisa* (2003), *Una altra Ofèlia* (2005), *El ball dels llenguados / El baile de los lenguados / The Dance of Soles* (2006), *La divina tramoia* (2006), *Combat (l'última cinta de Maria Callas)* (2006), *Sabates de taló alt* (2006), *Dones, dones, dones* (2009), *València, Hollywood, Iturbi* (2012), *Blut und Boden (Sang i Pàtria)* (2014), *Déus, dies i treballs* (2015), *Bagdad (dones al jardí)* (2015) i *Poder i Santedat (Els Àngels de Sodoma)* (2017). Una menció especial mereixen els textos de teatre infantil i juvenil, entre els quals hi ha peces tan emblemàtiques com ara *Rosegó, el rodamón* (2001), *Mono-patins (Skaters)* (2006), *Els valents de Valor* (2010), *L'univers (Un viatge amb els superneutrins)* (2017) i *Les veus de la frontera* (2017). Diverses obres han estat traduïdes al francès (*La machine du doctor Wittgenstein*; *Skateboard*; *Rumba, la rumba, la*

rumba, ba; *Faites le 13*; *Noé* i *Spot*, totes sis per André Delmas), a l'eslovè (*Abú Magrib*, per Simona Škravec) i a l'italià (*Pufl*, per Gianni Clementi).

De la vintena de premis i ajuts que ha rebut l'obra teatral de Manuel Molins durant la seva llarga singladura com a dramaturg destaquen el Ciutat d'Alcoi 1981 per *Quatre històries d'amor per a la reina Germana*; el Ciutat de València 1982 per *Centaures*; el Ciutat de Granollers 1983 per *Diònyssos*; el Ciutat de València 1989 per *Els viatgers de l'absenta*; el de la Crítica 1999, modalitat de teatre, de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana per *Trilogia d'exilis*; l'Octubre de teatre 2009 per *Dones, dones, dones*; el Ramon Vinyes 2010 per *Bagdad (dones al jardí)*; el Micalet 2011 per *València, Hollywood, Iturbi*, i, de nou, l'Octubre de teatre 2017 per *Poder i Santedat (Els Àngels de Sodoma)*. Ha guanyat també, en vuit edicions, el premi dels Escriptors Valencians, convocat per l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana: el 1993 per *Ombres de la ciutat*, el 1999 per *Trilogia d'exilis*, el 2002 per *Abú Magrib*, el 2003 per *Elisa*, el 2007 per *Combat (l'última cinta de Maria Callas)*, el 2010 per *Dones, dones, dones*, el 2013 per *València, Hollywood, Iturbi* i el 2015, per *Blut und Boden (Sang i Pàtria)*.

La figura de Manuel Molins és de referència obligada en el teatre contemporani català, del qual ha estat un dinamitzador infatigable al País Valencià. Ha dirigit o participat en nombrosos seminaris, jornades i activitats acadèmiques diverses, entre les quals destaquen el I Congrés sobre la dramaturgia europea, «El teatre en l'espai europeu, un altre debat imprescindible» (Octubre CCC, València, 2010), que es proposà de repensar la Unió Europea des dels imaginaris artístics i, especialment, dramàtics alternatius, i la lliçó inaugural del Màster Universitari en Estudis Teatral de la UAB, publicada en volum amb el títol d'*Una cruel estultícia (Teatre, Guerra i Veritat)* (2015). Ha pres part en nombrosos jurats de premis de teatre com ara el Ciutat d'Alcoi, el Ciutat de València, el Josep Robrenyo de l'Associació d'Investigació i Experimentació Teatral, l'Octubre

de Teatre, el Born de Ciutadella, els de la Generalitat Valenciana, el Palanca i Roca, el Ciutat d'Alzira, entre d'altres.

D'altra banda, al marge de la recepció que n'ha fet la crítica més solvent, entre la qual cal destacar els articles de Francesc Calafat, la dramaturgia molinsiana ha estat objecte de recerca d'estudis acadèmics dels professors Gabriel Sansano, Josep Lluís Sirera, Maria Josep Ragué, Ricard Salvat, Manuel Aznar Soler, Ramon Xavier Rosselló, Montserrat Roser, Núria Santamaria, Sharon Feldman, Fabienne Crastes o Francesc Foguet, entre d'altres. El 2006, el conjunt de la seva obra esdevingué l'epicentre del I Simposi de les Arts Escèniques, organitzat per grups de recerca en arts escèniques de la Universitat d'Alacant i la Universitat Autònoma de Barcelona, les actes del qual es publicaren en el volum, de ressonàncies fusterianes, *Teatre, passions i (altres) insolències. Lectures sobre la dramaturgia de Manuel Molins* (2008). Era la culminació d'un interès creixent del món acadèmic per l'obra molinsiana que ha traspassat fronteres i ha arribat a encuriosir a investigadors de França i dels Estats Units d'Amèrica.

UNA POÈTICA OBERTA

El *frame* de la poètica de Manuel Molins és molt més ampli del que podria fer suposar la seva adscripció a la realitat concreta com a ciutadà dels Països Catalans, del País Valencià, de la ciutat de València i d'Alfara del Patriarca. Perquè la seva obra i el seu pensament desborden els marges constrenyidors d'un temps i d'una geografia concretes, sense que això impliqui renunciar-hi, sinó al contrari: assumir-los plenament com a propis per projectar-los en el món. La voracitat intel·lectual que esperona Molins el duu a moure's còmodament en disciplines tant en aparença disperses com la teologia, la filosofia, l'art o la física. El seu pensament de pòrtics i finestres oberts, anàvem a dir, mediterrani, no és gens amic de murs, límits o topalls. Allò que l'ànima és l'espe-

En *La última cagada del último mono*, escrita a partir d'*Informe per a una acadèmia*, de Franz Kafka, i *Primer amor*, de Samuel Beckett, el darrer mico kafkaïà adreça un parlament als acadèmics per explicar-los en aquest cas el seu canvi d'estatus de simi a gran estrella del music-hall. Les experiències viscudes pel seu pare i les dificultats per fer-se un lloc en el món el duen a creure que, més que la llibertat o l'amor, ideals romàntics ja superats, el que necessita per adaptar-se a la civilització humana és una «sortida», un «camí» que li permeti triomfar, sense escrúpols, en una societat que el rebutja. Respecte als textos de partida, en què introdueix moltes variacions i canvis, Molins converteix el relat del darrer mico en una al·legoria de les dificultats que tenen els refugiats per integrar-se en la societat que els tracta com a bèsties o els tolera només si tenen èxit. No s'està tampoc de denunciar la política inhumana d'Europa contra els refugiats i d'al·ludir sarcàsticament a polítics (Donald Trump, Mariano Rajoy, Jorge Fernández Díaz, Rita Barberá), acadèmics (Javier Marías, Pérez Reverte o Félix de Azúa) i altres celebritats de la impostura.

APUNT FINAL

Heterodox, ex-cèntric, resistent, inconformista, lluitador, Manuel Molins ha fet del teatre una autèntica opció vital i intel·lectual contra vent i marea. Des dels anys seixanta ençà, ha dut a terme una intensa activitat com a *homo theatralis* en àmbits diversos i ha construït l'edifici imponent d'una dramaturgia extensa, variada, densa i profunda que respon amb plena consciència a un compromís estètic, ideològic, ètic i cívic amb la contemporaneïtat i que, des d'uns paràmetres de modernitat dissident i una mirada calidoscòpica, percaça de manera infatigable els reptes de tota mena —filosòfics, socials, culturals, ètics— que té al davant la societat actual. El seu teatre lúcid, irònic i lúdic esdevé un revulsiu provocador que ofereix altres mi-

rades, altres interpretacions per desvelar el sentit profund de la vida i de la realitat.

Obres com ara *Centaures*, *La màquina del doctor Wittgenstein*, *Abú Magrib*, *Una altra Ofèlia*, *Blut und Boden*, *Focs de vellut* o *Poder i Santedat*, per destacar-ne només algunes, sense per això desmerèixer la resta, s'han guanyat el dret de participar en un hipotètic repertori teatral català, encara per fer, que salvi de l'oblit els grans textos de la literatura dramàtica escrita en la llengua de Joan Fuster i que els recuperi periòdicament per a l'escena com fan els teatres nacionals més consolidats. Sigui com sigui, l'obra dramàtica i assagística de Molins, presentada per primer cop en format integral, ens brinda la possibilitat i el plaer de calibrar l'abast, la dimensió i l'interès excepcionals d'un dramaturg que, coherent i íntegre, continua confiant en el poder de les paraules, en la seva capacitat *real* de transformar el món.

Universitat Autònoma de Barcelona,
24 de gener de 2018

BIBLIOGRAFIA

- ADORNO, Theodor W. (2004): *L'assaig com a forma*, traducció de Gustau Muñoz, València: Publicacions de la Universitat de València.
- COCA, Jordi (2008): «*Mirall trencat*, la coherència», *Serra d'Or*, núm. 588 (desembre), pp. 86-88.
- FOGUET, Francesc; SANSANO, Biel (2008) (ed.): *Teatre, passions i (altres) insolències. Lectures sobre la dramaturgia de Manuel Molins*, València: Universitat de València.
- MOLINS, Manuel (2017): «Alcoholisme comprensiu», dins: *Nosaltres, els fusterians*, edició a cura de Salvador Vendrell i Josep Lozano, Catarroja: Perifèric, pp. 123-124.